

QÜESTIONS TEOLÒGIQUES 6

La situació econòmica global
A la recerca d'uns criteris ètics

Facultat de Teologia de Catalunya

9 i 10 de febrer de 2009

Barcelona 2009

© Facultat de Teologia de Catalunya
C/ Diputació, 231 - 08007 Barcelona

ISBN: 978-84-936652-8-9
Dipòsit Legal: B-36965-2009

Maquetació i impressió: I. G. Santa Eulàlia
Carrer de Sant Joan Bosco, 10 - 08187 Santa Eulàlia de Ronçana

Amb el suport de:



Generalitat de Catalunya
Departament de la Vicepresidència

Índex

1. Paraules d'inauguració de les Jornades	9
Cardenal Lluís Martínez Sistach	
2. Presentació de les Jornades	13
Antoni Babra	
3. Crisi financera i recerca de criteris ètics	17
Michel Camdessus	
4. Crisi. Capacitat de reacció	31
Ricard Fornesa	
5. Diàleg	47
Carlos Losada, moderador	
6. Presentació de la Segona Jornada	59
Joan Costa	
7. A la recerca de criteris ètics	65
Joaquim Muns	
8. Crisi financera: A la recerca de criteris ètics	77
Antonio Argandoña	
9. Diàleg	97
Ramon Ollé, moderador	

10. Cloenda de les Jornades.....	109
Cardenal Lluís Martínez Sistach	
11. Annexos	
La situació econòmica global.	
A la recerca d'uns criteris ètics	115
Davant la crisi econòmica (Carta Pastoral).....	117
Agustí Cortès	

Paraules d'inauguració de les Jornades

Cardenal Lluís Martínez Sistach
Gran Cancellier i Arquebisbe de Barcelona

Dir que dissortadament «estem vivint una greu crisi econòmica mundial», avui no és cap novetat. Són moltes les persones, les famílies i les empreses que sofreixen les conseqüències d'aquesta crisi. L'Església, experta en humanitat, no resta indiferent davant aquesta realitat de greus incidències econòmiques i socials; ella s'interessa en el bé de les persones i de les famílies, en el progrés dels pobles i en el desenvolupament econòmic i social de la societat; per això, en aquests moments de crisi econòmica vol dir una paraula.

La nostra Facultat de Teologia, amb la col·laboració de diverses institucions eclesials com ESADE, IESE, La Salle i la Fundació Dr. Albert Bonet, ha organitzat aquestes Jornades sobre «La situació econòmica global. A la recerca d'uns criteris ètics». Òbviament, volen ser una aportació eclesial des del vessant tècnic i ètic.

La crisi econòmica actual, que és també crisi financera, cultural i de valors, té unes causes que cal conèixer per tal de poder trobar solucions tècniques, adequades i justes, en les quals s'ha d'involucrar, sens dubte, tota la societat amb totes les institucions i totes les persones.

Tanmateix, penso que, únicament amb solucions tècniques, no s'aconseguirà solucionar adequadament i eficaçment la crisi actual i les seves conseqüències. Calen també solucions que es moguin en el camp dels grans valors i grans principis socials, moltes de les quals tenen el seu origen en l'Evangelí. Es tracta d'anar creant una cultura de la responsabilitat, de l'amor i de la solidaritat.

El Papa Benet XVI s'ha preguntat si «estem preparats per a llegir l'actual crisi econòmica en la seva complexitat, com un desafiament per al futur i no sols com una emergència en la qual s'han de donar respostes immediates. Ho exigeix, en realitat, abans que les dificultats financeres immediates, l'estat de salut ecològica del planeta i la crisi cultural i moral, els símptomes de la qual són evidents des de fa temps en tot el món». (Homilia del dia 1 de gener del 2009).

És una temptació fàcil considerar únicament els pecats estructurals i oblidar els pecats personals. La crisi pot ser deguda directament a allò que Joan Pau II, en l'encíclica *Sollicitudo rei socialis*, anomenava «mecanismes econòmics, financers i socials injustos» o fins i tot «estructures de pecat». Però també hem de reconèixer que aquests mecanismes i estructures són obra nostra. La crisi és també un fet moral, ja que ha estat provocada per conductes humanes lliures i, per tant, moralment responsables.

Les meves paraules, introductòries de les Jornades, no han de configurar-se com a conclusions d'unes ponències i diàlegs de persones molt competents a les quals agraeixo moltíssim la seva generositat i el seu esforç de participar-hi. Realment, som ben conscients que caldrà pensar en la creació d'una globalització de la solidaritat a escala mundial, però també en àmbits inferiors. És molt necessari que l'austeritat sigui una «virtut

econòmica» que visquem i practiquem tots i no tan sols els sectors més necessitats de la societat, i és també molt urgent que la solidaritat sigui una virtut practicada per totes les persones, institucions i societats, com a exigència i expressió de la justícia i de l'amor.

S'han de superar actituds i comportaments que han fet possible aquesta crisi: conductes no orientades al bé comú i a l'interès general; desregulació financera: vida econòmica marcada per l'avarícia del guany ràpid i desproporcionat respecte dels béns produïts; malbaratament i ostentació, privada i pública, com a prova de bon posicionament econòmic i social; corrupció en els seus diversos nivells.

Desitjo recordar el contingut riquíssim i eficaç de la solidaritat per a poder solucionar la crisi econòmica mundial i trobar nous sistemes que s'harmonitzin més amb els continguts de la doctrina social de l'Església. Joan Pau II, en l'encíclica abans esmentada, afirma que, a la llum de la fe, la solidaritat fa veure que «el proïisme no és solament un ésser humà amb els seus drets i la seva igualtat fonamental amb tothom, sinó que es converteix en la imatge viva de Déu Pare, rescatada per la Sang de Jesucrist i posada sota l'acció permanent de l'Esperit Sant» (*Sollicitudo rei socialis*, núm. 40). Cal superar el sentit i deriva de la globalització i del neoliberalisme: no es pot fer solament una «globalització de mercaderies», sinó una «globalització de la solidaritat i de l'esperit».

Ens cal fer realitat la pedagogia de la paràbola evangèlica del bon samarità en els seus passos: veure el germà necessitat, acostar-nos al germà que sofreix, compartir el temps i els béns amb aquest germà i cercar solucions tècniques per a les seves necessitats. *Càritas* està fent un treball importantíssim i molt necessari en aquests moments de la crisi. *Càritas* Dioce-

sana de Barcelona, que inclou les diòcesis de Sant Feliu i de Terrassa, el dia 17 d'octubre del 2008 va publicar unes reflexions davant la crisi per a denunciar i sensibilitzar. I, a la vegada, va intensificant el seu servei amb vista a donar ajut a un bon nombre de peticions materials en augment, tant que arriben a desbordar-la.

El Bisbe és el pare dels pobres. Com a pastor diocesà i com a Gran Canceller de la Facultat de Teologia de Catalunya, desitjo agrair a tots la participació en aquestes Jornades que són una expressió del nostre compromís i de la nostra solidaritat.

Presentació de les Jornades

Antoni Babra

Facultat de Teologia de Catalunya

La Facultat de Teologia de Catalunya, a través del Seminari de Doctrina i Acció Social de l'Església (SEDASE) del Departament de Teologia Moral, ha organitzat els dies 9 i 10 de febrer de 2009 unes Jornades entorn de «La situació econòmica global. A la recerca d'uns criteris ètics». No és la primera vegada que el Departament de Moral organitza jornades de reflexió en l'àmbit acadèmic per tal d'abordar qüestions candents, que són alhora desafiaments al mateix estudi de la Teologia, com també desafiaments a la missió de l'Església en el món contemporani. Recordem el «Simposi sobre la fam en el món» (1985), o sobre «El desenvolupament solidari de la humanitat» (2007), i altres més que podríem citar.

En les sessions d'avui i de demà ens ajudaran, en l'anàlisi de la problemàtica econòmica present, eminents personalitats del món de l'economia, de la banca i de la universitat. La presència del Sr. Cardenal Lluís Martínez Sistach, Arquebisbe de Barcelona i Gran Canceller de la Facultat, que inaugura les sessions i en farà la cloenda, mostra fins a quin punt la missió pastoral de l'Església de Barcelona sent la urgència de discernir permanentment els signes dels temps, fent-se ressò de la íntima vinculació de l'Església amb tota la família dels

pobles de la terra: «Els goigs i esperances, tristeses i angoixes dels homes d'avui, sobretot els dels més pobres i de tota mena d'afligits, són també goig i esperança, plor i angoixa de l'Església» (GS 1). Amb aquestes sessions proposem l'ajut que l'Església pot oferir en el camp social per enfortir el nostre teixit social, la confiança i el refermament de les actituds vinculades al treball ben fet, la moderació en l'estil de vida, l'ajut als treballadors afectats per la crisi i, reflexionar sobre el veritable sentit d'aquestes realitats econòmiques productives.

L'objectiu de la sessió d'avui és l'anàlisi de l'actual situació econòmica global, a vegades merament autoreferencials, sense cap connexió amb la base real de l'economia (cf. *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 368. Vegi's Annex). Mentre que l'objectiu de la sessió de demà serà contribuir a la recerca d'uns criteris ètics, lògics amb els fins i els mitjans d'una economia real al servei del desenvolupament de les persones i de les comunitats humanes (cf. *Compendi de la Doctrina Social de l'Església*, 369. Vegi's Annex).

La doctrina social de l'Església no condemna l'activitat financera en si mateixa, perquè sempre ha valorat positivament la utilització social de la inversió i per l'important factor que té per al creixement econòmic de la productivitat. Tanmateix condemna la corrupció que comporten determinades pràctiques basades en la cobdícia, l'avarícia o la manca de la deguda deontologia professional i, en general, la injustícia que provoca la consecució dels guanys ràpids al marge dels deures socials de la propietat com ara la justícia social, el destí universal dels béns, l'eficàcia responsable i el respecte del medi ambient.

El paper de la Teologia en el camp social no es mou en el terreny de les solucions tècniques o respostes prefabricades

adreçades als banquers i financers –dels quals ells en són mestres–, sinó en les principals afirmacions morals de la doctrina social de l'Església en l'àmbit de l'activitat financera, sobretot, per tal de sortir d'aquesta crisi amb una renovació d'estils de vida individual i social, capaços d'humanitzar l'economia, enquadrada en un sòlid context jurídic amb garanties de control i vigilància del sistema.

La Facultat de Teologia de Catalunya es dedica a l'estudi i a l'ensenyament de la Teologia amb un esperit obert als esdeveniments contemporanis i es mostra sensible a les exigències ètiques que li són específiques. Li mou en aquestes Jornades l'interès per a compartir punts d'anàlisi de la realitat, crear un espai de ponderació ètica, ajudar persones, col·lectius i institucions a construir un món socioeconòmic més just per a tots els homes i pobles de la terra; per a la nostra gent i el nostre país. Agraïm a la Direcció General d'Affers Religiosos de la Generalitat el seu ajut per a la realització d'aquestes Jornades.

El lector trobarà en el primer annex documentació bàsica en matèria d'economia financera segons el recent *Compendi de la doctrina social de l'Església* (nn. 368 i 369) i completa el dossier la recent Carta pastoral davant la crisi econòmica de Mons. Agustí Cortès, bisbe de Sant Feliu de Llobregat.

Moltes gràcies per la participació del Sr. Cardenal-Arquebisbe, dels senyors ponents, moderadors i per la vostra amable i tan receptiva assistència.

Crisi financera i recerca de criteris ètics

Michel Camdessus

Governador honorari del Banc de França

Segons com, la invitació que m'han fet, de reflexionar aquesta tarda amb tots vostès sobre «la crisi financera i la recerca de criteris ètics» esdevé, com diuen ara, un cert error de càsting, ja que no sóc teòleg i sóc molt poc economista; però confesso que m'honora i m'alegra profundament, i per moltes raons: perquè sempre és un gran plaer apropar-se a aquest extraordinari focus de dinamisme i d'innovació que Barcelona representa per a tots els europeus. Perquè tots, a ambdós costats dels Pirineus, estem cercant, com feia Diògenes amb el seu tonell, uns quants criteris de senzilla humanitat en la situació de daltabaix general que travessem. I perquè em sembla magnífic fer-ho en diàleg amb un home de tanta saviesa i experiència d'empresa com el Sr. Ricard Fornesa i amb tots vostès.

Però el tema és immens. Tractaré d'apropar-m'hi en tres passos:

1. Primer, fent una ullada ràpida a l'anàlisi més recent (del mes passat) del Fons Monetari Internacional (FMI) per a tenir una idea més precisa de les perspectives mundials.

2. Després, caldrà tractar d'interpretar els fets, preguntar-nos el que hi ha realment darrere d'aquest alta-baix.
3. I, finalment, recordant les moltes crides que havíem escoltat a no deixar-nos encegar per un paradigma econòmic únicament mogut per la cobdícia i l'afany de guanys ràpids a curt termini, m'agradaria tractar d'identificar alguns elements de resposta a la crida del Sant Pare enfront de la situació (amb ocasió del seu missatge per al dia d'oració per la pau d'aquest any), amb vista a un necessari «codi ètic comú que es pugui proposar a tots els homes» i —continuo citant el Sant Pare— «que estigui arrelat en la llei natural escrita pel Creador en la consciència de cada ésser humà».

1. Els Fets i les perspectives per a l'any 2010

Doncs bé. Què acaba de dir-nos el Fons Monetari Internacional? El missatge és claríssim malgrat que vagi envoltat d'enormes incerteses: aquesta crisi no té precedents de vuitanta anys ençà. És una crisi més universal que la del 1929. I això afecta d'una manera desproporcionada els més pobres, particularment a l'Àfrica. Els 1.000 milions de «sota» —*the Botton Billion* del professor Collier— patiran també greument el contagi.

La recessió es generalitza en països avançats (- 2 % el 2009) i la frenada redueix el creixement en països emergents, de tal manera (de 6 a 3¼ %) que el creixement global del món es redueix a gairebé res (0,5 %), quan assolía un 3,4 % el 2008 i un 5,2 % el 2007. Hi ha, tanmateix, una perspectiva de recuperació; tenint en compte els efectes de tots els programes

d'estímul arreu del món, el Fons espera de nou un creixement global de 3 % i de 1 % per als països avançats en el 2010, però aquest creixement patirà el llast de l'endeutament sumat a la desconfiança, provocada per l'actual situació. Totes aquestes dades impliquen, no obstant això, que es reconstrueixi aviat l'efectivitat de les institucions financeres i que es restauri el funcionament dels mercats financers, en un marc d'intensa i estreta cooperació internacional.

Mentrestant, les conseqüències socials i humanes de la crisi seran doloroses amb la pujada de l'atur, la caiguda dels ingressos i l'increment de la pobresa. No cal sinó esmentar aquests 100 milions de persones de l'Àfrica que tot just sortien d'una situació de pobresa absoluta i que veuen que la seva condició torna a empitjorar.

Com hem arribat a aquesta situació? Són prou conegudes les diverses etapes de la crisi:

- Comença per la política del *subprime*, la protecció d'aquests préstecs d'alt risc i, doncs, d'alta remuneració.
- L'estiu del 2007, en materialitzar-se els esmentats riscos i en revertir-se la corba de taxes d'interès alhora que la corba de preus sobre el mercat immobiliari americà, s'esdevé quelcom totalment imprevisit per a molts actors: la crisi de liquiditat.
- Desapareix la confiança entre els actors del mercat: ningú no sap quants «actius tòxics» tenen els altres. Cau *Northen Rock* a Gran Bretanya, millor dit el Banc d'Anglaterra ha de salvar-lo. El valor dels actius bancaris es devalua ràpidament en tots els mercats. Hi intervenen massivament els poders públics. I quan de

cop i volta, a finals de setembre del 2008, el govern americà —oficialment per raons de principi— es nega a rescatar *Lehman Brothers*, esdevé clara una situació de risc sistèmic.

Una sola pregunta surt de tots els llavis: «Who is next?» En aquest moment, perquè no s'esfondri totalment el sistema, els governs hi intervenen massivament: donant garanties gairebé generalitzades de dipòsits, ajudant els bancs amb les seves garanties perquè puguin continuar deixant préstecs i acceptant participacions de capital o fins i tot nacionalitzant-los.

Tot això s'havia de fer, però generà força desconfiança perquè es paralitzessin les economies i així hom arribés al panorama i a les perspectives que acabo de resumir-vos.

Però, com van poder esdevenir en «l'aldea global», en un món tan sofisticat, tan segur de si mateix, un desgavell i una catàstrofe tan grans? No veig altra manera d'explicar-ho que referint-me al que succeí en els pobles dels meus avantpassats —i suposo que també en els pobles de Catalunya— en segles passats.

Hi havia un consell d'homes respectats que decidien les regles de la vida col·lectiva; hi havia un «garde-champêtre» —aquí dirien uns Mossos d'Esquadra— que les feien respectar; hi havia un sacerdot i un mestre que promovien una moral col·lectiva i uns principis de convivència; hi havia pau en el poble. Però si sorgia un esdeveniment de gran importància i el consell preferia ignorar-lo, fent l'estructe, si al mateix temps els mossos estaven distrets i potser el capellà i el mestre renyien, llavors els qui s'apoderaven del poder eren els brivalls i, a poc a poc, per contagi, el seu comportament esdevenia norma comuna.

Calia, en aquesta situació, molt temps perquè l'harmonia es restablís. El mateix s'ha esdevingut en l'«aldea global» confrontada amb les oportunitats i els riscos de l'obertura d'un immens mercat financer universal, que tingué lloc en pocs anys a finals del segle passat.

No hi hagué gaire entesa entre els líders mundials per a ocupar-se d'això; ells, però, tampoc no van deixar que ho fes la institució que se'n podia haver encarregat: el Fons Monetari Internacional. Hi va haver, doncs, tres mancances:

- manca de regulació,
- manca de supervisió del sistema,
- i, en, aquest context sense fe ni llei, mancaments ètics.

Si us plau! No interpreteu aquesta metàfora com si afirmés que tots els qui obraven en el sector financer eren uns brivalls! Només vull afirmar que havien de desenvolupar la seva tasca indispensable, innovadora i fonamentalment útil, en un univers que, en gran part, havia perdut el seu compàs ètic.

2. Aspectes ètics de la crisi

Concentrem-nos, doncs, en els elements ètics de la crisi. Es pot observar que en cadascuna de les etapes de la crisi del *subprime* i anteriorment, les mancances ètiques greus han anat íntimament vinculades als errors tècnics o professionals. Aquestes faltes han estat flagrants. És, per exemple, contrari a l'ètica atorgar préstecs tan arriscats a persones, la solvència de les quals està lluny de poder ser demostrada. El *subprime*, doncs, va ser exactament això.

És igualment contrari a l'ètica vendre els instruments representatius d'aquests crèdits sense fer explícita la seva naturalesa, així com utilitzar-los per a fer més remuneradors els instru-

ments monetaris venuts al públic, sense informar als clients dels seus riscos reals, i, de vegades, fins i tot sense conèixer-los (com em van confessar alguns professionals amics meus). És contrari a l'ètica per als inversors i les institucions financeres acontentar-se, a cegues, sense fer les seves pròpies investigacions d'anàlisi de riscos, amb les notacions d'agències de *rating*, que quan es presenten a les corts de justícia, pretenen que la seva opinió tingui el mateix valor que la de la premsa financera.

Hi va haver també mancances ètiques per part dels reguladors o de les autoritats financeres que han consentit que es creés un clima on la recerca de la maximització de beneficis a curt termini fos l'única llei, i la frisança dels *traders* i de l'enginyeria financera no sols sabia que hi havia pocs límits per a la gestió de les seves empreses, sinó que es veia intensificada per remuneracions, el règim i els imports de les quals eren un desafiament a una sana deontologia professional.

També es podria parlar del mer deure de competència tècnica del qual molts alts directius semblen haver-se dispensat. Però cal anar més enllà i preguntar-nos per què tants dirigents, tant polítics com privats, han deixat sense resposta tants advertiments. Recordeu-ho: en 1996, el mateix Alain Greenspan parlava d'«exuberància irracional». Poc després, era present en totes les agendes de les grans reunions internacionals el tema recurrent dels ja «insostenibles desequilibris globals de les balances de pagament». Des dels primers mesos del 1998, el Fons Monetari Internacional proposava gairebé totes les mesures que reapareixen avui per a establir una arquitectura sòlida de control i maneig de les finances internacionals. Però no es va fer res o molt poc! Tan convenient era, per a tots, a curt termini, l'exuberància irracional!

¿Com no hem de parlar, doncs, de mancances, tant ètiques com de direcció a l'origen del que estem vivint? Ja ho veiem. Han estat ignorats els principis bàsics d'unes finances al servei d'una economia més humana: el principi de la moderació de la cobdícia, el principi de la preocupació pel servei de la comunitat, que Adam Smith esperava dels seus actors. En una paraula, aquesta crisi és realment un desastre ètic.

Sigui dit de passada que es tracta del mateix desordre que porta a l'explotació sense límits dels recursos naturals del planeta que trobem a l'origen d'una altra catàstrofe —ecològica aquesta— que ens amenaça. Un esforç comú pel retorn o la conversió a valors ètics fonamentals es fa, doncs, imprescindible si es vol posar fi a les crisis tan greus a què hem de fer front en el món financer i ecològic. Però, qui podrà conduir-nos d'una manera convincent a un canvi com aquest?

Diguem-ho. Un dels elements tràgics de la condició de l'home enfront del desastre actual és que no troba respostes, no veu com podria recuperar la confiança perduda i, amb ella, albirar la fi del malson actual. Hi ha un gran silenci per part dels portaveus de les ideologies que ahir eren dominants. I, paradoxalment, en aquests temps de secularització, molts homes retornen avui cap a la religió, i especialment cap a l'Església, esperant una paraula creïble i esperançadora. De fet, els Estats no tenen respostes a preguntes sobre el sentit, en un moment que perceben el fracàs d'un model col·lectiu en el qual la recerca exclusiva dels guanys destrueix el vincle social i redueix les societats a juxtaposicions d'individualitats i de solituds. Els homes, doncs, resten a l'espera d'una paraula que els indiqui un nou camí i restauri la seva esperança.

Per cert: quan el finançament de les economies assolía, dia rere dia, més importància, hi van haver molts advertiments i

crides per part de totes les grans religions. L'Església catòlica, recordant, a més de moltes paraules del seu fundador, les de Pau a Timoteu: «L'amor al diner és la font de tots els mals», ha multiplicat els seus advertiments. Més enllà de les grans encícliques que han marcat la història com ara la *Sollicitudo Rei Socialis* i la *Centesimus Annus*, les seves intervencions han estat nombrosíssimes. Molt recentment, hem pogut llegir el document elaborat per la Santa Seu per a la conferència «Finances i desenvolupament» de Doha de principis de desembre del 2008, que recapitula els ensenyaments de l'Església sobre els problemes econòmics mundials... *Last but not least*.

En moltes diòcesis els bisbes s'han pronunciat en els darrers mesos proposant un discerniment a la llum de l'Evangelí. Aquest és el cas de la *Carta Pastoral* de Mons. Agustí Cortés Soriano, bisbe de Sant Feliu de Llobregat, que avui us ha estat repartida juntament amb el text del *Consell Pontifici de Justícia i Pau*.

Suposo que, excepte a Catalunya, aquests textos no han estat coneguts per gaire gent perquè es pugui identificar el seu impacte; no obstant això, segurament hauran ajudat a molts en la seva reflexió i el seu comportament. Queda clar que el món descobreix avui les conseqüències dramàtiques de la ignorància de les normes ètiques més elementals i escoltem un concert universal de veus condemnant el culte als diners. Però poques són les propostes que, sobrepasant l'horitzó immediat de la crisi, reconeguin que l'arrel de la cobdícia i de la recerca del profit immediat està en el cor de l'home, la qual cosa, si s'admet, suggereix la necessitat d'un canvi radical de paradigma, passant del «tenir mes» al «ser més», compartint i obrint-nos al nostre proïsme. Per tant, només sembla possible construir una societat més justa, obeint a una lògica molt dife-